

Vergaderjaar 2022–2023

24 587

Justitiële Inrichtingen

29 389

Vergrijzing en het integrale ouderenbeleid

Nr. 879

BRIEF VAN DE MINISTER VOOR RECHTSBESCHERMING

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 26 januari 2023

De Raad voor de Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) heeft op 20 december 2022 geadviseerd over beleid voor ouderen in detentie. Dit advies, getiteld «Vergrijzing in detentie» biedt aanknopingspunten om beter te kunnen inspelen op (zorg)behoefte van de oudere gedetineerden binnen het gevangeniswezen. Hieronder schets ik de kern van het advies van de RSJ en geef ik mijn reactie hierop.

Advies RSJ: Inhoud en aanbevelingen

De maatschappij vergrijst, dit is eveneens te zien in het gevangeniswezen. De penitentiaire inrichtingen (PI's) worden geconfronteerd met oudere gedetineerden die te maken hebben met aan ouderdom gerelateerde problemen en zorgbehoeften (bijvoorbeeld geriatrie).¹ De situatie is nu nog beheersbaar doordat het aantal oudere gedetineerden relatief klein is en de problemen met improvisatie zoveel mogelijk verholpen worden. Het gevangeniswezen is echter niet structureel op de (zorg-) behoeften en wensen van de oudere gedetineerden ingericht en voorbereid. De RSJ vindt dat een beleid voor ouderen in detentie ontwikkeld en geïmplementeerd moet worden. De RSJ doet hiertoe een aantal aanbevelingen.

Instroomfase

Voor wat betreft de instroomfase adviseert de RSJ om zoveel mogelijk te voorkomen dat ouderen in detentie komen, mits de veiligheid van de samenleving dat toelaat. De RSJ stelt voor de beleidsrichtlijnen van de reclassering en het OM hierop aan te passen. Ook adviseert de RSJ om bij de intake in de PI te onderzoeken of een oudere gedetineerde detentiegeschikt is en dit periodiek te herhalen.

¹ De RSJ hanteert de definitie van ouderen vanaf 65 jaar.

Verblijf in detentie

De RSJ adviseert in deze fase om kwetsbare oudere gedetineerden op een kleinschalige afdeling te kunnen laten verblijven, met handhaving van het uitgangspunt regionale plaatsing. Verder adviseert de RSJ om de capaciteit van de reguliere somatische en psychische zorg voor oudere gedetineerden te versterken om aan de zorgplicht te kunnen blijven voldoen. Ook is het volgens de RSJ van belang om de beschikbaarheid van geriatrische deskundigheid en geriatrische zorg in het gevangeniswezen te organiseren. Dit geldt volgens de RSJ tevens voor de beschikbaarheid van hulp bij algemene dagelijkse levensverrichtingen en thuiszorgtaken in de PI's. Daarnaast beveelt de RJS aan de oudere gedetineerden passende, uitdagende en prikkelende arbeid en/of dagbesteding aan te bieden. Ook vindt de RSJ dat er extra voorzieningen en bouwkundige aanpassingen in de inrichtingen moeten worden gedaan zodat de cellen, algemene ruimtes en luchtplaatsen ook voor de oudere gedetineerden goed bereikbaar zijn.

Uitstroomfase

Bij deze fase adviseert de RSJ om de regels in het re-integratieproces af te stemmen op de situatie van ouderen, zoals voorkomen dat de nadruk ligt op het verrichten van betaalde arbeid aangezien dit gepensioneerden niet verplicht kan worden en het bovendien voor deze leeftijdsgroep moeilijk is passende arbeid te vinden. Daarnaast beveelt de RSJ aan om te zorgen voor scholing en voorlichting aan oudere gedetineerden over de moderne samenleving en bijbehorende praktische (digitale) zaken.

Beleidsreactie

Ik zie in het advies van de RSJ een aansporing om verder na te denken over vergrijzing in detentie. De penitentiaire inrichtingen hebben te maken met een toenemende vergrijzing van de gevangenispopulatie en daarmee aan ouderdom gerelateerde problemen en zorgbehoeften, zoals de RSJ terecht opmerkt. De situatie is op dit moment goed beheersbaar, omdat het huidige aantal oudere gedetineerden op het totaal aantal gedetineerden relatief gering is. In 2021 waren er 580 gedetineerden 65 jaar en ouder op een totaal aantal gedetineerden in dat jaar van 29.370. Dat is 2% van de totale gevangenispopulatie.

Uit de meest recente enquête onder gedetineerden² blijkt overigens dat de leeftijdsgroep boven de 60 jaar positiever dan gedetineerden uit jongere leeftijden is over alle domeinen van het leefklimaat binnen de PI. Met name over de omgang met medewerkers, de gezondheidszorg en zelf kunnen koken, zijn gedetineerden van ouder dan 60 jaar gemiddeld positiever. De toenemende vergrijzing vraagt echter wel om voorbereidingen op de toenemende zorgvraag van oudere gedetineerden. Vrijheidsbeneming is de straf, de omstandigheden moeten humaan zijn en blijven. Daarbij is maatwerk van groot belang. Niet zozeer moet leeftijd centraal staan, maar met name de vitaliteit, kwetsbaarheid en zorgbehoefte van oudere gedetineerden. De leeftijd zegt namelijk niet altijd iets over de zorgbehoefte van de gedetineerde. Het is belangrijk dat in alle gevallen recht wordt gedaan aan de individuele verschillen. Hierna ga ik in op de hoofdlijnen van het advies in de verschillende fasen van de tenuitvoerlegging van de gevangenisstraf: instroom-verblijf-uitstroom.

² Gedetineerden survey. Universiteit Leiden, november 2022.

De reclassering en het OM houden rekening met verschillende omstandigheden van een verdachte (onder andere leeftijd, maar ook bijvoorbeeld kwetsbaarheden zoals fysieke en/of psychische beperkingen, zorgbehoefte en perspectief op re-integratie). De rechter bepaalt uiteindelijk welke sanctie voor welk delict wordt opgelegd. Ik acht een aanpassing aan deze richtlijnen dan ook niet nodig. Wel wordt er momenteel door mijn ministerie met de verschillende ketenpartners een verkenning uitgevoerd naar een mogelijke doorontwikkeling van het sanctiestelsel en de sanctietoepassing.³ Als onderdeel hiervan wordt bekeken of met nieuwe of aanvullende sanctiemodaliteiten (bijvoorbeeld elektronische detentie of verruiming van het maximum aantal op te leggen taakstrafuren) meer maatwerk zou kunnen worden toegepast. Hiermee kan mogelijk nog beter dan nu rekening worden gehouden met de omstandigheden van de justitiabele. De uitkomsten van deze verkenning kunnen ook relevant zijn voor de doelgroep ouderen.

Voor wat betreft de aanbeveling van de RSJ over het bepalen van detentiegeschiktheid van een oudere gedetineerde bij de intake en dit periodiek te herhalen, het volgende. De Pls gaan niet over detentiegeschiktheid. Dit is aan de rechter en die weegt dit mee in zijn vonnis. Tijdens de detentie is er voortdurend aandacht voor de gezondheidstoestand van alle gedetineerden. Indien noodzakelijk wordt de gedetineerde door het afdelingspersoneel of medische dienst bij het psycho-medisch overleg (PMO) van de PI aangemeld, zodat kan worden bepaald welke zorg de gedetineerde moet krijgen en op welke locatie.

Verblijf in detentie

Zorg voor oudere gedetineerde

De zorgvraag zal vanwege de vergrijzing toenemen. Binnen DJI wordt gewerkt met een persoonsgerichte aanpak voor alle gedetineerden en staat de persoonlijke (zorg)behoefte centraal, ook t.a.v. oudere gedetineerden. Er wordt steeds op maat bezien op welke wijze benodigde zorg en beveiliging moet worden vormgegeven. In de reguliere somatische en psychische/psychiatrische zorg voor oudere gedetineerden is nu voorzien. Het ontbreekt echter nog aan specialistische kennis en menskracht op het gebied van geriatrie en geriatrische zorg in de Pls. Ook de hulp in de Pls bij algemene dagelijkse levensverrichtingen en thuiszorgtaken kan worden verbeterd. DJI zal verkennen of op bepaalde plaatsen binnen het gevangeniswezen deze zorg en extra voorzieningen kunnen worden geconcentreerd. Daarbij opgemerkt dat dit op gespannen voet kan staan met het uitgangspunt van regionale plaatsing. Door een dergelijke concentratie van zorg en voorzieningen kan mede worden voorkomen dat de penitentiair inrichtingswerkers (PIWers) op reguliere afdelingen soms extra (oneigenlijke) taken moeten uitvoeren.

Dagbesteding in detentie

De RSJ beveelt aan passende en uitdagende, prikkelende arbeid aan te bieden voor de oudere gedetineerde die wil werken. Met betrekking tot deze aanbeveling kan ik opmerken dat DJI geen onderscheid maakt naar leeftijd bij het aanbieden van werk en vakscholing aan gedetineerden. Dat betekent dat gedetineerden die de pensioengerechtigde leeftijd hebben bereikt gelijkwaardig worden behandeld bij het aanbieden van en uitdagen met werk. Arbeid binnen de PI is en blijft productiewerk. Er zijn

³ Kamerstuk 24 587, nr. 858.

daarnaast voldoende andere mogelijkheden voor zinvolle dagbesteding zoals werken in de tuin en creatieve bezigheden. Ik heb DJI wel gevraagd om in de eerdergenoemde verkenning te kijken hoe arbeid en zinvolle dagbesteding beter kunnen worden afgestemd op de behoeften van de oudere doelgroep.

Bouwkundige en technische aanpassingen in de inrichtingen

De huidige inrichting van Pls is volgens de RSJ op dit moment niet voldoende toegerust op oudere gedetineerden. Hoewel dit vooralsnog geen problemen heeft opgeleverd die niet oplosbaar waren wordt bij toekomstige nieuwbouw of renovaties van Pls waar mogelijk ingezet op blijvende toegankelijkheid voor oudere gedetineerden. Zo is in 2022 gestart met de bouw van een nieuw Justitieel Centrum voor Somatische Zorg in Scheveningen (JCvSZ) waarbij gelet wordt op bouwkundige en technische aanpassingen voor de oudere gedetineerden, waarbij kan worden gedacht aan rolstoeltoegankelijke cellen, bredere deuren en liften.

Uitstroom: voorbereiding op de terugkeer naar de samenleving

De RSJ wil dat het re-integratieproces beter wordt afgestemd op de situatie van ouderen. De arbeidsurennorm om in aanmerking te komen voor een plaatsing op een Beperkt Beveiligde Afdeling (BBA) is voor een oudere gedetineerden niet altijd te halen en daarmee loopt het re-integratietraject in sommige gevallen vast. Op dit moment wordt door DJI gekeken of de arbeidsurennorm voor de oudere gedetineerden verruimd kan worden naar zinvolle dagbesteding.

De RSJ adviseert daarnaast scholing en voorlichting aan de oudere gedetineerden over de moderne samenleving en bijbehorende praktische (digitale) zaken. Om gedetineerden op hun terugkeer in de samenleving beter voor te bereiden is het project Digisterker gestart. Het lesprogramma «Digisterker» leert gedetineerden in korte tijd om zelfstandig en met voldoende zelfvertrouwen gebruik te maken van de digitale diensten van de overheid (gemeente, UWV, belastingdienst etc.) en maatschappelijke organisaties (woningcorporaties, zorgverzekering etc.). Met name oudere gedetineerden blijken hier in de praktijk baat bij te hebben.

Tot slot

Ik ben de RSJ erkentelijk voor het advies. Ik ben van mening dat we met de hiervoor genoemde maatregelen en acties in de toekomst beter voorbereid zijn op de toenemende vergrijzing in detentie en daarmee een legitieme en humane ten uitvoerlegging van de detentie geborgd blijft voor de oudere gedetineerden. Het onderzoek van de RSJ heeft hiervoor concrete aanknopingspunten aangereikt. Ik informeer uw Kamer over de voortgang in de jaarlijkse voortgangsbrief over het gevangeniswezen.

De Minister voor Rechtsbescherming,
F.M. Weerwind